

Stormagtsdrømme

At Europa var splittet sås allerede af, at landene end ikke kunne enes om, hvornår århundredskiftet indtraf. Den tyske kejser og bl.a. den danske konge lod kirkeklokkerne ringe og kanoner brage natten efter den 31. december 1899, hvorimod paven, den franske præsident og dronning Victoria ventede til det følgende år. Af mange andre og vigtigere grunde var der spændinger i Europa. Nytårsdag 1901 skrev Georg Brandes: „Når verdenskrigen og den sociale revolution er udeblevet, så er det sandsynligt, at de kun er udsatte. Men den afgørende politiske kendsgerning, vi oplever nu, er denne: De store magter deler jordkloben imellem sig. De stræber at gøre det så fredeligt som muligt, for så vidt de vil undgå en verdenskrig.“ Krigsfrygten bragte allerede da ordet 'verdenskrig' frem. Tanken om sådan en katastrofe havde allerede i halvfemserne bragt den organiserede fredsbevægelse til at arrangere store aktioner, særlig en fredskongres i 1899 under forsæde af den russiske zar Nicolaj, der opfordrede nationerne i Europa til nedrustning og til at indgå voldgiftstraktater. Politikere fra alverdens lande dannede desuden den endnu fungerende Interparlamentarisk Union, hvor parlamentsmedlemmer mødtes og spiste gode middage med hinanden

for at fremme gensidig international afspænding.

I europæisk udenrigspolitik blev 1890 måske mere end 1900 et afgørende vendepunkt. Det indtraf, da kejser Wilhelm 2. afskedigede jernkansleren, Bismarck. Skønt kansleren havde talt om krig og blod, var hans politiske mål siden 1870 som nævnt at holde fred i Europa. Hans efterfølger som kansler var en svag mand. Meningen var også klar: Nu ville unge kejser Wilhelm selv regere. Wilhelm 2. var en mand med svingende humør. Hans trang til at føre sig frem som den mandige kriger skyldtes en vis, uudviklet venstre arm, som han skjulte bedst muligt. Den forsigtige alliancepolitik, som Bismarck havde ført, stemte ikke med kejserens temperament. Han ville markere sin magt og sikre Tyskland „*ein Platz in der Sonne*“, som han sagde, og udnytte landets enestående industrielle og intellektuelle potentiale til dette formål. I Tysklands nyerhvervede grænseområder mod Frankrig og Danmark indførte han en hård fortyskningspolitik i skole og kirke – „Hvad vil danskerne dog med Slesvig – de har jo Tivoli,“ skal han hånligt have sagt om dette det ømmeste punkt i datidens Danmark. Dansktalende i Nordslesvig blev udvist, og foreninger forbudt. Tilsvarende fór han frem i Elsass-Lothringen. Den højtråbende kejsers martialske fremfærd spredte sig til hans ærbødige korps af ca. 700.000 bryske officerer og tjenestemænd, de fleste med det kendte snoede overskæg ligesom kejserens.

Som kolonimagt i Afrika havde tyskerne ikke succes – ingen ville investere i de solsvedede områder. Mere succes havde kejseren med planerne om en jernbanelinje fra Berlin til Bagdad i Irak. Her var ved at opstå et marked omkring de pytter af sort tjære, der var det synlige tegn på oliekluder, fremtidens energikilde. Men englænderne var trods jernbanen først om at erobre markedet. William d'Arcy udviklede ny teknik til raffinering af råolien, og i 1908 havde han tæmmet den første olieklude og oprettet Mellemøstens første raffinaderi. Året efter stiftede han firmaet British Petroleum, der leverede brændstof til de benzindrevne biler.

Kejser Wilhelms største satsning var fra begyndelsen at udvide Tysklands flådemagt med en panserflåde, der kunne matche den engelske. Hans admiral, Tirpitz, fik ubegrænsede midler til at bygge slagskibe, der lignede den nyeste engelske type, Dreadnoughts (dvs. frygter in-

tet), med kanoner, der kunne skyde op til 32 km. Medens officerskorpset i den tyske hær blev taget fra den forhenværende lukkede junkerklasse, havde borgerlige mulighed for at avancere i marinen – det er formodentlig baggrunden for, at matrostøj fra den tid blev en yndet beklædning for drenge. Flådekapløbet blev en af årsagerne til Første Verdenskrig.

Russisk roulette

Kongedømmet trivedes bedre end nogen sinde i Europa efter 1870. Nedturene i 1848 var glemt. Til en moderne nationalstat hørte konger, der med store parader, fyrstebesøg, flotte bryllupper og en ambitiøs alliancepolitik demonstrerede den stærke statsmagt. Lille Danmark fik en central placering i Europa ved kongehusets ægteskab med det engelske og det russiske hof og ved at levere prinser til Grækenlands og Norges troner. Kongemagt trivedes også, fordi den nærmeste trussel, revolutionære arbejdere, som i 1848 havde væltet tronerne på stribe, nu var gjort mere fredelig: Fagbevægelsen havde i de fleste lande fået gennemført væsentlige lønforbedringer efter år 1900, og socialdemokratiske partier arbejdede loyalt i de parlamentariske forsamlinger. Konge- og statsmagten blev fastholdt af de kongeligt udnævnte embedsmænd og dommere, der skulle administrere og fortolke det etablerede samfund.

Ingen steder var regeringssystemet mere enevældigt end i Rusland. Her havde Romanov-slægten regeret siden 1762 i et socialt set stivnet kæmpesamfund af ludfattige livegne under en rig godsejeradel, der mest levede som fransktalende aristokrater ved hoffet og militæret i Skt. Petersborg. En liberal brise fra Vesteuropa nåede hoffet derovre efter 1848 og inspirerede zar Alexander 2., der regerede fra 1855, til at gennemføre ophævelsen af livegenskabet i Rusland i 1861. Det var en ædel reform, men den hjalp kun lidt på nøden, der skyldtes de helt forældede dyrkningssystemer. De elendige forhold fremkaldte revolutionære bevægelser, anarkister og nihilister foranstaltede mange attentater og ren terrorvirksomhed. Ved et af dem lykkedes det i 1881 en nihilist at dræbe zar Alexander 2. med en bombe – og det sørgeligt nok samme dag som zaren havde underskrevet en ukas (lov) om ind-

førelse af en nationalforsamling i Rusland.

Den ukas blev straks tilbagekaldt af hans efterfølger, Alexander 3. Han var en helt anden type, en kæmpe med enorme fysiske kræfter, som han gerne demonstrerede. Alexander 3. var den ægte despot, der hadede ethvert fremskridt og indledte en antiterror-kampagne, der gjorde Rusland til en politistat. Selv var han skrækslagen for sit liv – befandt sig derfor bedst hos svigerfar, Christian 9., på Fredensborg Slot. Hans hustru, i Rusland kaldet Maria Fjodorovna, havde ikke megen indflydelse på sin mand, men mere på deres fælles søn, Nicolaj. Hendes mand døde 1894 – efter sigende af for mange cigaretter, en modesag netop fra den tid. Sønnen Nicolaj 2., der blev Ruslands sidste zar og enehersker, var 26 år ved sin tiltræden og en svag karakter, der mere lod sig påvirke af spytslikkere end af handlekraftige politikere. Den revolutionære uro voksede fra 1890'erne, fordi Rusland nu fik udviklet en betydelig industri og dermed en stor arbejderbefolkning i de større byer.